

снущу позицію. Разом з цим він визнає і за кожним студентом право на власну позицію. Більше того, викладач у принципі готовий - якщо впевниться в доцільності цього - внести корективи у свою позицію. Таким чином, у зміст результатів такого діалогічного педагогічного спілкування може зробити творчий внесок будь-який учасник діалогу. При цьому духовне розкриття себе іншому, засвоєння його цінностей, прилучення до його внутрішнього світу поєднується з усвідомленням своєї унікальності, відмінності від партнера, з набуттям внутрішньої цілісності і незалежності (О.В. Киричук).

Практичне розв'язування проблеми підготовки майбутнього вчителя саме як творчої особистості потребує такої організації навчально-виховного процесу (в змістовному, ціле-мотиваційному, і технологічному аспектах), коли головною цінністю стає формування професійної індивідуальності студента. В контексті базових положень гуманістичної парадигми освіти увага викладача має бути спрямована на реалізацію в навчально-виховному процесі педвузу індивідуально-творчого підходу, який орієнтується на розвиток індивідуального стилю діяльності вчителя, стимулювання потенціалів його творчого самовираження, формування готовності до професійного самовдосконалення. Словесним центром усієї роботи має бути розвиток особистості майбутнього вчителя, його творчої індивідуальності, а не просто оволодіння педагогічною і методичною технікою, яка сама знаходиться під впливом особистості, що значною мірою зумовлює вибір і реалізацію засобів педагогічного впливу. Йдеться про індивідуалізацію не як про принципову характеристику стратегії перебудови методичної освіти і стратегії педагогічної діяльності. Вона має стати провідним принципом педагогічних технологій, змінити сутнісну характеристику всіх компонентів освіти, в тому числі і методичної освіти. Індивідуалізація професійно-педагогічної підготовки - це така організація навчально-виховного процесу, коли зміст методичної освіти (знання, уміння й навички) не тільки засвоюється, а й наповнюється особистісними характеристиками, смислами і значеннями. Забезпечити умови для такого професійного розвитку кожного студента можуть індивідуально орієнтовані навчальні технології. Фронтальні методи роботи повинні все частіше поступатися місцем індивідуальній роботі. Разом з тим є помилкою огульне заперечення колективізму, яке зараз стало популярним. Слід розрізняти колективізм, який пригнічує індивідуальність, не дає їй розвинутися, і той, який створює умови для її становлення через колективне опанування шляхів крізь зони найближчого розвитку.

Осадча З.А., Сейко Н.А.

Житомирський педінститут

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В ПОЛІЕТНІЧНІЙ СФЕРІ ОСВІТИ.

За історично короткий час у незалежній Україні в умовах динамічного розвитку соціальної інфраструктури склалася якісно нова етнополітична ситуація. Серед широкого спектру проблем національна заслуговує серйозної і постійної уваги.

Дослідження особливостей соціалізаційних процесів у поліетнічних закладах освіти України може бути побудоване на основі соціокультурної домінанти в розвитку освіти національних меншин в узгодженні з формаційним підходом. Етнонаціональне шкільництво як складова локальної цивілізації виявляється одиницею загального процесу розвитку освіти у особливих регіональних умовах.

Українська держава, як етносоціальний організм, наряду з основною етнічною спільністю має численні іноетнічні вкраплення (площинні і точкові) - уламки етнікосів¹, ядра яких знаходяться в інших етносоціальних організаціях [5.12; 5.9]. Такі етнонаціональні групи можуть знаходитися як у компактному, так і в етнодисперсному стані.

Етнонаціональні меншини, не будучи самостійними етносоціальними організаціями, все ж мають певний набір соціально-культурних параметрів. Це можуть бути: 1/ специфічні параметри (пільгові чи урізані права на освіту, обмеження при вступі до певних навчальних закладів); 2/ загальнокультурні параметри (включення чи невключення в систему соціально-культурних взаємозв'язків етносоціального організму).

Проблема етнічного опирається на явище етнонаціональних меншин як на стрижневе питання. Рівновагове становище меншин у поліетнічних організаціях залежить від гармонійного співвідношення двох векторно протилежних процесів:

¹ Етнікос - сукупність осіб однієї національної належності незалежно від їх території розміщення. Є особливою історичною спільністю людей, що виникла і розвивається природно-історичним шляхом, незалежно від волі людей. (За: Мала енциклопедія етнології. / За ред. Римаренка Ю. - К, 1996.)

1/ доцентровий рух (розчинення етнокомпактних та дисперсних груп у межах переважаючого етносу), що ґрунтується на постійній етнічній дифузії² між двома народами;

2/ відцентровий рух (прагнення етнопонаціональної меншини до збереження самобутності, іноетнічності, постійна самоідентифікація носіїв етносу³. Так, щодо представників польської етнопонаціональної меншини Волині, то відцентровий рух в їх середовищі найчастіше ґрунтувався на наповненні формули “католик=поляк”, трактуванні поляків Волині як етноконфесійної групи⁴, а також на підтримці власної системи освіти.

Гармонійне поєднання вказаних двох процесів у середовищі етнопонаціональної меншини пояснює процес постійного самовідтворення меншин, який відбувається за наступних умов: природний приріст; збільшення чи збереження постійної кількості носіїв етносу; безперервність процесу міжпоколінневої передачі етнічної інформації; конституційна наповненість меншини, тобто наявність достатньої кількості і рівня соціальних інституцій, в тому числі культурно-освітніх.

Освіта для національних меншин як соціальне явище має виконувати чотири основні функції:⁵ адаптивну, ціледосяжну, інтегративну(зовнішню), та функцію регулювання прихованих напружень системи (внутрішня).

Адаптивна та ціледосяжна функції визначають зв'язок між освітніми інституціями у середовищі етнопонаціональних меншин та особливостями етнопсихології. Вони можуть бути представлені як інструмент реалізації низки конфліктів-змагань, результатом чого є формування етносоціального статусу носіїв певного етносу та їх соціальна адаптація.

За теорією конфліктів⁶, основою процесу адаптації в сфері освіти вважається послідовний ланцюг конфліктних ситуацій, що поступово переходять з рівня внутрішнього визрівання на рівень зовнішнього прояву.

Конфлікт (суперечку, змагання) у певному розумінні можна вважати необхідною умовою соціалізації. При цьому освітні інституції для етнопонаціональних меншин, як і загальнодержавна система освіти, мають реалізовувати соціалізаційну дію конфлікту на кількох ступенях:

1. Змагання як соціальна форма мобільності;

2. Переростання змагання в межах етнопсихології у внутрішній конфлікт;

3. Перехід конфлікту у пристосування до умов зовнішнього соціального середовища завдяки асиміляційним процесам;

4. Процес пристосування повинен поступово перерости у новий рівень змагання.

Узгодженню конфліктів (переходу однієї конфліктної ситуації в іншу) сприяє розвинена система цінностей і норм в етносередовищі, які формуються за допомогою сім'ї, середовища однолітків, освітніх інституцій тощо. Як регулятори діяльності етносоціальних груп, цінності і норми являються каталізаторами розвитку конфліктів-змагань.

З точки зору площинного часового зрізу систему етнопонаціонального шкільництва можна представити як прояв взаємозв'язку феноменів загального, одиничного і особливого, а саме:

А. Освіта для етнопонаціональної меншини у регіоні, як правило, являє собою *особливу* соціальну інституцію.

Б. Як *особлива* соціальна інституція, вона складається з системи соціальних *одиниць* (точкових культурно-освітніх утворень) - шкіл, бібліотек, театрів, будинків культури тощо.

В. Ці *особливі* освітні *одиниці* повинні знаходитися у повній відповідності із *загальним* інститутом освіти української держави, врівноважуючи доцентрові та відцентрові тенденції в розвитку етнопонаціональної меншини. У протилежному випадку порушуватиметься принцип регулювання деформації прихованих напружень системи - один з основних у діяльності соціальних інститутів держави.

В межах зв'язку вказаних феноменів відбуваються соціалізаційні процеси представників етнопонаціональної меншини. На цей рух впливає певний набір факторів, які умовно можна поділити на кілька груп.

Група А. Це об'ємні чи макрофактори, куди відносяться:

² [7.7] Етнічна дифузія - багатостороння взаємодія двох і більше етносів в одному регіоні. Може бути добровільною чи примусовою.

³ [7.7] Самоідентифікація етносу - усвідомлення ним позиції в системі міжетнічних відносин, з'ясування свого статусу серед етнічних спільностей.

⁴ [7.7] Етноконфесійна група - окрема частина етносу, яка існує на спільних засадах релігійно-світоглядної, релігійно-культурної належності. У цьому відношенні польська меншина на Волині є однією з найчисленніших.

⁵ Вказані функції характерні для повністю інституалізованих соціальних систем, згідно з теорією структурного функціоналізму. Для таких систем є обов'язковим повний набір початкових соціальних аксіом. Найбільшу розробку теорія отримала у П.Сорокіна.

⁶ Початком теорії конфліктів вважають роботи Г.Спенсера. На його думку, змагання, конфлікт, пристосування та адаптація є основними формами соціальної дії і соціального розвитку.

- 1) планета як місце, фактор і об'єкт життєдіяльності уламків польського етносу разом з його ядром;
- 2) тип державного устрою, в якому існує польська етнопонаціональна меншина (Російська імперія, УНР, Радянський Союз, незалежна Україна);
- 3) регіональні особливості України в європейському контексті та Волині-Житомирщини у державному українському (наявність групи етнодисперсних та етнокомпактних меншин, їх розміщення, близькість до ядер етносу тощо).

Група В. До неї відносяться лінійні, або, як їх ще можна назвати, помірні фактори, а саме:

- 1) власна внутрішня структура етносу в регіоні, зміни в ній за весь період існування, внутрішня сутність меншини;
- 2) типи поселення, в яких проживали і проживають представники етнопонаціональної меншини.

Група В. Група точкових чи мікрофакторів, які здебільшого визначають систему соціальних інституцій, де безпосередньо відбувається соціалізація представників етнопонаціональної меншини в етносоціальний організм української держави:

1) сім'я як середовище і основа збереження етнопсихології та самоідентифікації; як умова гармонізації відцентрових та доцентрових процесів та реалізації формули "ми ↔ вони" у еволюційному варіанті розвитку; етнопедagogічне середовище в умовах асиміляційних процесів при різному державному устрої на території регіону.

2) середовище однолітків як фактор формування етносоціального статусу дитини; реалізація формули "ми ↔ вони" на окремому горизонтальному віковому зрізі. При цьому вказана формула являє собою не що інше, як зовнішньо-символічний прояв соціальної взаємодії в етносоціальному середовищі.

Як частина загальнонаціонального інституту освіти етнопонаціональне шкільництво будь-якого регіону є інституалізованою часткою культурно-освітнього процесу в середовищі етнопонаціональної меншини загалом. Ця частка існує у вигляді сукупності державних чи позадержавних культурно-освітніх інституцій (залежно від того, державна чи громадська ініціатива призвела до їх створення). Позаінституційна та оказіональна частки освіти етнопонаціональної меншини проявляються перш за все на рівні мікрофакторів соціалізації (етносім'я, середовище однолітків). Однак до цих внутрішніх (по відношенню до інституту держави) інституцій в сучасному етнопонаціональному шкільництві, як правило, долучаються ще й зовнішні, відділені від держави, - перш за все етноконфесійні особливості як чинник оказіональної освіти.

І в регіональному, і в хронологічному відношенні точкові і лінійні фактори є найменш дослідженими. Дія цих факторів спричиняє до більш чи менш (в залежності від співвідношення в процесі дії) сприятливих умов для соціальної адаптації носіїв певного етносу в етносоціальний організм держави.

З точки зору соціології вказані фактори являють собою масив соціальних явищ і соціальних взаємодій з власними підсистемами. Як будь-які інші соціальні явища, в етносередовищі вони можуть виступати в двох проявах: внутрішньо-психічному та зовнішньо-символічному. При цьому етнопонаціональне шкільництво являє собою об'єктивізацію суб'єктивного (етнопсихічного чи національної психіки). Така об'єктивізація реалізується в переведенні внутрішньо-психічної сутності освіти як соціального явища в зовнішньо-символічну форму її прояву.

Формами такої символізації перш за все виступають:

- а) звукова символізація (навчання рідною мовою чи її вивчення, використання народного фольклору в навчально-виховному процесі тощо);
- б) світлова, кольорова символізація (особливості шрифту рідномовного алфавіту, використання національних кольорів етнікосу тощо);
- в) предметна символізація (використання речово-побутової культури етнопонаціональної меншини, національна атрибутика як елемент навчально-виховного процесу).

Проведений аналіз співвідношення зовнішньо-символічної та внутрішньо-психічної часток освіти як соціального явища дозволяє зробити наступний висновок: переважання інституалізованої частки етнопонаціональної системи освіти веде до посилення доцентрових тенденцій у розвитку меншини. Однак таке посилення не призводить до втрати іноетнічності, оскільки збільшується коефіцієнт конституційної наповненості у сфері освіти. Проте переважання оказіональної та позаінституційної часток освіти і відповідне посилення відцентрових тенденцій призводить до внутрішньої замкнутості культури етносу, порушення соціалізаційних процесів, зниження рівня впливу помірних факторів і абсолютизацію мікрофакторів.